

The Producing of the <Having> Meaning in Iranian Folk Short Stories by Enjavi Shirazi Based on the Discourse Semi- Semantic View in Classical Narratives

Vahid Sajjadifar¹

PhD educated in Persian Language and literature, Persian Language and Literature Department, Literature and Human Science Faculty, Razi University, Kermanshah, Iran.

Mousa Parniyan²

Associate Professor of Persian Language and literature, Persian Language and Literature Department, Literature and Human Science Faculty, Razi University, Kermanshah, Iran.

Hamidreza Shairi³

Full Professor of French Language and Literature, French Language and Literature Department, Human Science Faculty, Tarbiyat Modarres University, Tehran, Iran.

Abstract

In Iranian folk short stories, such as the other classical narratives around the world, narratives are formed around the axis of <Having> meaning and characters turn to subjects, when having of something becomes important for them, and start an action process to achieve that thing. Thus, as much as subjects in these stories, there are narratives in which subject follows a way to produce <Having> meaning. but the important matter is that these subjects, regarding to their main or secondary role in a narrative, how they succeed in producing <Having> meaning, that's why in this research with descriptive- analytic and statistical method, based on discourse semi-semantic view in classical narratives, which is a sub branch of Semantics in

1. vahid.sajjadifar1984@gmail.com (Corresponding Author)

3. dr.mparnian@yahoo.com

3. shairi@modares.ac.ir

How to cite: Sajjadifar, V., Parniyan, M., & Shairi, H. (2025). The Producing of the <Having> Meaning in Iranian Folk Short Stories by Enjavi Shirazi Based on the Discourse Semi- Semantic View in Classical Narratives. *Language and Linguistics*, 21(41), 175- 194. doi: 10.30465/lsi.2026.48365.1741

Linguistics, 201 Iranian folk short stories are considered that are common around the Iran and Seyyed Abolghasem Enjavi Shirazi has collected them in a four volume collection: Arousak va Sang-e Sabour, Dokhtar-e Narenj va Toranj, Gol Ba Senowbar Ch-e Kard, Gol-e Boumad. In this research the result of action processes of 661 subjects for producing <Having> meaning is analyzed. findings show that the result of action processes of subjects which are put in five categories: ordinary, average, special, legendary and mythical and two main and secondary positions, have three feedbacks: producing of <Having> meaning, repairing and proving of <Having> meaning, destroying and death of <Having> meaning. In between, producing of <Having> meaning and repairing and proving of <Having> meaning, in respect, have the most and the least frequency among these subjects.

Keywords: <having> meaning, classical narratives, discourse semi-semantic, Enjavi Shirazi, Iranian folk short stories.

1. Introduction

Semantics, which is a sub-branch of linguistics, mostly follows the path of producing and receiving the meaning in discourse rather than the mere meaning itself. But in classical narratives, the meaning is not a fluid and unachievable thing because in these stories <having> is always the main meaning, which different subjects with different positions in the narrative, in order to produce that, follow various action processes and at last, based on these action processes, possess or repossess or protect something valuable so-called <object>. In Iranian folk short stories, such as the other classical narratives around the world, narratives are formed around the axis of <having>, and characters turn to subjects when having something becomes important for them and they start an action process to achieve that thing. Thus, as much as subjects in these stories, there are narratives in which the subject follows a way to produce meaning. But the main point about these stories is that, in many cases, these subjects can't succeed in producing the <having> meaning, and even <having> meaning will be lost for them. That's why this matter is proposed: how they succeed in producing <having> meaning. In this research two main questions are proposed as mentioned below which answering them can irradiate the research issue:

1. How is the <having> meaning shown in Iranian folk short stories, regarding to the variety of subjects and their main and secondary position?
2. How different subjects with different positions in Iranian folk short stories succeed or fail in producing of <having> meaning?

2. Literature Review

Various research has been done about classical narratives and Iranian folk short stories in the form of books and articles from the viewpoint of semiotics and semi-semantics. Regarding the cases in this research and extensive searching of websites and scholarly sources, we found no article analyzing the production of meaning in Enjavi Shirazi's Iranian folk short stories based on discourse semi-semantics in classical narratives.

3. Methodology

In the present research with descriptive-analytic and statistical methods, based on the discourse semi-semantic view in classical narratives, which is a sub-branch of semantics in linguistics, 201 Iranian folk short stories common around Iran were considered, and Seyyed Abolghasem Enjavi Shirazi has collected them in a four-volume collection: *Arousak va Sang-e Sabour*, *Dokhtar-e Narenj va Toranj*, *Gol Ba Senowbar Ch-e Kard*, and *Gol-e Boumadaran*. In this research the result of action processes of 661 subjects for producing <having> meaning is analyzed, not only answering the research questions, but also the proposed issue in this research will be irradiated, and finally the mentioned hypothesis in this article will be proved or rejected.

4. Conclusion

Findings of this research indicate that there are 661 analyzed subjects in 201 stories that, regarding their social position (human subjects) and their types (anthropoid subjects) and also their role and position in forming and continuing the narrative, are located in five categories: ordinary subjects or peasant subjects, special subjects or ruler subjects, average subjects, legendary subjects, and mythical subjects. Each of these subjects follows an action process to possess or repossess or protect his own object, so the result of the action processes, based on successfulness or failure, is shown in three approaches: producing of <having> meaning (gaining the object that never had that before), repairing and proving of <having> meaning (repossessing of the object or protecting the object that the subject had that before), and destroying and death of <having> meaning (failure in possessing, repossessing or protecting of the object that may stay in the action process by living or death of the subject). In between, the producing of the <having> meaning and the repairing and proving of the <having> meaning, disregarding the types of subjects and their main or secondary position, in respect have the most and the least frequency in these stories. But the findings of research show that among the main ordinary subjects (main peasant subjects), producing the <having> meaning has the most frequency,

تولید معنای «داشتن» در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی بر پایه نشانه - معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک

دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی،
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

و حید سجادی فر

دانشیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات
و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

موسی پرنیان

استاد زبان و ادبیات فرانسه، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشکده ادبیات
و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

حمیدرضا شعیری

چکیده

در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی، همانند سایر روایت‌های کلاسیک جهان، روایت حول محور معنای داشتن شکل گرفته‌اند و شخصیت‌ها در این قصه‌ها زمانی سوژه می‌شوند که داشتن چیزی برای آن‌ها بااهمیت شود و برای دستیابی به آن چیز فرایندی کنشی را آغاز کنند. بنابراین به اندازه تمام سوژه‌ها در این قصه‌ها، روایت وجود دارد که در همه آن‌ها، سوژه‌ها در پی تولید معنای داشتن هستند؛ اما در اینجا این مسئله مطرح می‌شود که سوژه‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی باتوجه به نقش و جایگاه فرعی یا کنونی‌شان در روایت، تا چه اندازه در تولید معنای داشتن موفق بوده‌اند. به همین سبب در این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیل و آماری، با تکیه بر دیدگاه نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک است که از زیرشاخه‌های معنی‌شناسی در علم زبان‌شناسی است، کوشش شده‌است که در ۲۰۱ قصه عامیانه کوتاه ایرانی اصیل که قصه‌هایی رایج در سراسر ایران بوده‌اند و سیدابوالقاسم انجوی شیرازی آن‌ها را در مجموعه چهار جلدی-شامل: عروسک و سنگ صبور، دختر نارنج و ترنج، گل با صنوبر چه کرد و گل بومادران- به شکلی علمی گردآوری کرده است، نتیجه فرایند کنشی ۶۶۱ سوژه برای تولید معنای داشتن واکاوی شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نتیجه فرایند کنشی سوژه‌های در این قصه‌ها که در پنج طبقه عادی، متوسط، خاص، افسانه‌ای و اسطوره‌ای و دو جایگاه کانونی و فرعی قرار می‌گیرند، در قالب سه بازخورد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن، تخریب و مرگ معنای داشتن نمود یافته است که در میان آن‌ها تولید معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی را در میان این سوژه‌ها داشته‌اند.

کلیدواژه: نشانه-معناشناسی گفتمانی، روایت‌های کلاسیک، قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی، انجوی شیرازی، معنای داشتن.

۱. مقدمه

در روایت‌های مدرن ما همواره با پدیده‌ای به نام «نقصان معنا» رو به رو هستیم که دریافت یک معنا به صورت کامل را نقض می‌کند. بنابراین در روایت‌های مدرن معنا تا حدود زیادی یک امر سیال محسوب می‌شود و به این سبب شناخت سازوکار تولید معنا بیش از خود معنا در هر متن دست‌یافتنی است و با دستیابی به سازوکارهای تولید معنا در یک متن، می‌توان معنای موجود در بافت‌های آن را نیز تا حدود زیادی ردیابی کرد. به همین دلیل است که علم معنی‌شناسی^۱ که از زیرشاخه‌های زبان‌شناسی است، بیشتر به دنبال بررسی شرایط تولید و دریافت معنا در گفتمان است تا خود معنا؛ اما در روایت‌های کلاسیک معنا یک امر سیال و دست‌نیافتنی نیست؛ چرا که در این قصه‌ها «داشتن» همواره اصلی‌ترین معنایی است که سوژه‌های گوناگون با جایگاه‌های گوناگون در روایت به دنبال تولید آن، فرایندهای گوناگون کنشی را در پیش می‌گیرند تا براساس این فرایندهای کنشی یک چیز ارزشی یا به اصطلاح «اِبْرَةُ^۲» را تصاحب، بازتصاحب یا حفظ کنند؛ در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی که از جمله روایت‌های کلاسیک محسوب می‌شوند؛ همانند سایر روایت‌های کلاسیک جهان، روایت‌ها حول محور معنای داشتن شکل گرفته‌اند و شخصیت‌ها در این قصه‌ها زمانی سوژه^۳ می‌شوند که داشتن چیزی برای آن‌ها با اهمیت شود و برای دستیابی به آن چیز فرایندی کنشی را آغاز کنند؛ بنابراین به اندازه تمام سوژه‌ها در این قصه‌ها، روایت وجود دارد که در همه آن‌ها، سوژه‌ها در پی تولید معنای داشتن هستند؛ اما نکته مهم در مورد در این قصه‌ها این است که در بسیاری موارد، این سوژه‌ها موفق نمی‌شوند معنای داشتن را تولید کنند و حتی معنای داشتن برای آن‌ها از بین می‌رود؛ به همین سبب در اینجا این مسئله مطرح می‌شود که سوژه‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی تا چه اندازه در تولید معنای داشتن موفق بوده‌اند. باتوجه به موارد یاد شده، در این پژوهش دو پرسش عمده به شرح ذیل شکل ایجاد می‌شود که پاسخ به آن‌ها می‌تواند روشن‌کننده مسئله پژوهش باشد:

۱. معنای داشتن، در روایت قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی باتوجه به گوناگونی سوژه‌ها و جایگاه فرعی و کانونی آن‌ها چگونه نمود یافته است؟
۲. سوژه‌های گوناگون با جایگاه‌های گوناگون در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی تا چه اندازه در تولید معنای داشتن موفق یا ناکام بوده‌اند؟

1. semantics
2. object
3. subject

فرضیه‌ای که این پژوهش بر پایه آن شکل گرفته است، بیان‌کننده این امر است که سوژه‌های قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی که دارای گونه‌های مختلف و نیز جایگاه‌های فرعی و کانونی در قصه‌ها هستند، همواره و فقط معنای داشتن را تولید نکرده‌اند، بلکه معنای داشتن در قالب گونه‌های دیگر در این قصه‌ها نمود می‌یابد و این نمود گوناگون معنای داشتن در این قصه‌ها، بر پایه گونه‌های سوژه‌ها و جایگاه فرعی و کانونی آن‌ها در فراوانی‌های متفاوت شکل گرفته است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و آماری و با تکیه بر دیدگاه نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک (که از زیرشاخه‌های معنی‌شناسی در علم زبان‌شناسی است)، تلاش کرده است که در ۲۰۱ قصه عامیانه کوتاه ایرانی اصیل-گردآوری شده به کوشش سیدابوالقاسم انجوی شیرازی در مجموعه چهار جلدی شامل: عروسک و سنگ سیور، دختر نارنج و ترنج، گل با صنوبر چه کرد و گل بومادران- نتیجه فرایند کنشی ۶۶۱ سوژه برای تولید معنای داشتن واکاوی شود تا ضمن پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، مسئله مطرح در این پژوهش نیز روشن گردد و در نهایت فرضیه بیان شده در این مقاله نیز اثبات یا رد شود. سبب انتخاب قصه‌های انجوی شیرازی به عنوان پیکره این پژوهش این است که این قصه‌ها به شکلی علمی گردآوری شده است و از نظر ویژگی‌های ساختاری دارای ویژگی‌های شاخص قصه‌های عامیانه کوتاه جهانی هستند؛ چرا که در این قصه‌ها نیز معنای داشتن اصلی‌ترین مؤلفه برای شکل‌گیری روایت است؛ همچنین در این قصه‌ها، در بیشتر موارد هر قصه دارای روایات متعددی است که انجوی شیرازی آن‌ها را از جاهای مختلف ایران شنیده شده است و آن‌ها ثبت کرده است؛ کلمات و اصطلاحات محلی به همان شکل در این قصه‌ها باقی مانده است و در صورت لزوم در پانویس توضیح داده شده است. در انتهای هر روایت نام راوی و مشخصات اولیه او، از جمله سن و مکان زندگی ذکر شده است و در انتهای روایت‌ها نیز یادداشتی از پژوهشگر آمده که مربوط به طبقه‌بندی جهانی قصه است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های گوناگون از دیدگاه نشانه‌شناسی در مورد روایت‌های کلاسیک و قصه‌های عامیانه ایرانی در قالب کتاب و مقاله انجام شده است که برخی از آن‌ها به این شرح است: رحیمی‌جعفری و شعیری (۱۳۸۹) نقش چالش‌های گفتمانی در ایجاد شرایط عبور سوژه به ابرسوژه و ناسوژه در نمایشنامه ژان ژنه^۱ را بررسی کرده‌اند؛ هدف پژوهش آن‌ها بررسی نمایشنامه سیاه‌اثر ژان ژنه از طریق رویکرد گفتمانی و نشانه-معناشناختی جهت تبیین شرایط عبور سوژه به ابرسوژه یا به ناسوژه بوده است، بر این اساس نتیجه این پژوهش نشان

^۱. J. Genet

می‌دهد که روابط قدرت در نمایشنامه سیاه‌ها تابع عوامل گوناگونی مانند ساختارهای اجتماعی، نمادهای سیاسی، کارکردهای ایدئولوژیک و حضور پدیدارشناختی می‌باشد؛ شیری و همکاران (۱۳۹۱) دیدگاه مولانا را در مورد سیر رشد روان انسان به عنوان سوژه، بر اساس نظریهٔ لکان^۱ مورد تبیین کرده‌اند؛ نتیجهٔ این پژوهش نشان می‌دهد که آرای مولانا جلال الدین محمد بلخی درباره سیر رشد روان انسان را نیز می‌توان از گذرگاه نظریهٔ لکان مورد توجه قرار داد. از دیدگاه مولانا، روح- که از سرچشمه و مبدا اصلی خود جدا شده‌است- پس از عبور از سطح خیالی، به این جهان (ساحت نمادین) قدم گذاشته است و پس از آنکه مدتی در این جهان سرگرم تعلقات دنیوی و گرفتار «زبان» می‌شود، درمی‌یابد که از اصل خود دور شده‌است (مهم‌ترین وجه تشابه نظر لکان و مولانا نیز در همین تسلط زبان بر انسان است) و در نتیجه به مبدا نخستین خود تقرب جوید و با ابژه‌های دیگری کوچکی چون پیران و مظاهر اله، و دل و سماع عارفانه- که هر کدام نشانی از عالم مبدا او هستند- به اصل خویش نزدیک شود. در این پژوهش، نگارندگان در پی این هستند تا ابتدا سیر رشد روانی را از دیدگاه لکان توضیح دهند، سپس این نظریات را در آرای مولانا بررسی کنند؛ وحید نژاد (۱۳۹۴) ضمن تأمل بر نظریه لکان در مورد سوژه، مفهوم سوژه را در بستر زبان و دگردیسی‌های آن را بررسی کرده است؛ در این مقاله تلاش بر این است تا با گذر از عناصر، مولفه‌ها و تبیین جایگاه ساختارگرایی، زبان‌شناسی و روانکاوی نزد لکان، برداشت‌های وی از زبان، معنا و گفتار را در زنجیره‌های «معنایی»، «نشانه‌ای» و «دال‌ها» نمایان شود و نقش فلسفه را در تعریف روانکاوی وی نشان دهند. عباسی (۱۳۹۵) در *روایت‌شناسی کاربردی* ضمن پرداختن به مبحث روایت به روشی کاملاً علمی از دیدگاه نشانه- معنانشناسی؛ شیوهٔ روایی کنش‌گران را نیز واکاوی کرده است؛ شعیری (۱۳۹۵) در کتاب *نشانه- معنانشناسی ادبیات سوژه* را بر اساس چهار نظام گفتمانی کنشی، بوشی، شوشی و تنشی مورد پژوهش قرار داده است؛ کریمی و حسام پور (۱۳۹۶) ضمن بررسی سوژه در چند داستان معاصر؛ بیان می‌کنند که سوژه‌ها در فضایی نامحدود قرار دارند و هیچ غایت مشخصی برای آن‌ها وجود ندارد؛ تا آنجا که حتی ماهیتشان نیز مورد تردید است؛ همچنین کریمی (۱۳۹۶) کوشش کرده است در *رمان تاریخ سری بهادران فرس قدیم شمیسا* وضعیت انسان یا سوژه را به عنوان «انسان»، نه شخصیت داستانی مورد بررسی قرار دهد. معین (۱۳۹۶) در کتاب خود سوژه را در قالب نظام معنایی برنامه‌مدار و نظام معنایی مجاب‌سازی و نیز نظام معنایی تطبیق مورد تحلیلی قرار می‌دهد که به نوعی بررسی روایت‌شناسی کلاسیک از یک نگاه متفاوت است؛ کریمی (۱۳۹۷) در کتاب خود؛ موقعیت سوژه از نظر بازنمایی، هویت در متن داستان پسامدرن و به طور کل شخصیت در این داستان‌ها را تبیین

1. J. Lacan

کرده است؛ شعیری (۱۳۹۸) در مقدمه ترجمه کتاب *نقصان معنای گرمس*^۱ سیر تحول سوژه را از روایت‌های کلاسیک تا روایت‌های مدرن بررسی و تحلیل کرده‌است و ابراهیمی و بیاد (۱۳۹۸) بازتاب گفتمان مردسالارانه را در دو روایت‌های عامیانه خراسانی بررسی کرده‌اند تا چگونگی بازتاب اجتماعی آن را در برساخت سوژه مؤنث بررسی کنند. باتوجه به موارد ذکر شده و جستجوهای فراوان در سایت‌های علمی و پژوهشی، هیچ مقاله‌ای یافت نشد که تولید معنای «داشتن» در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی بر پایه نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک بررسی کند.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک

نشانه‌شناسی همواره در حال دگرگونی بوده است و اصطلاحات بنیادی آن مدام بازتعریف شده‌اند. نشانه‌شناسی به‌عنوان یک علم دارای نظریه‌هایی است که می‌توان برای آن سه سنت اصلی اروپایی، آمریکایی و روسی را در نظر گرفت. در سنت اروپایی آن نشانه‌شناسی به‌طور کل از بنیان‌های نظری دو زبان‌شناس سویسی (فردینان دوسوسور^۲) و دانمارکی (یلمسلف^۳) پیروی می‌کند. سوسور در مطالعات خود نظام نشانه‌ای را تبیین کرده است که مبتنی بر روابط دالی و مدلولی در سطحی انتزاعی است. نظام نشانه‌ای سوسور نظامی بسته که در آن مدلول پایان می‌یابد. در ادامه سنت نشانه‌شناسانه سوسوری، یلمسلف نظریه «پلان‌های زبانی» را جایگزین «نشانه» می‌کند تا به جای سیستم و نظام، «فرایند» را در مرکز مطالعات زبانی خود قرار دهد. او به جای روابط دالی و مدلولی، مجموعه‌های بزرگ نشانه (دو پلان صورت و محتوا) را که در تعامل با یکدیگر، فرایند «سیموزیش» یا «نشانه-معنا» را تحقق می‌بخشند، در نظر می‌گیرد. این سنت همان روشی است که بعدها مبنای تفکر گرمس و شاگردان در مکتب پاریس قرار گرفت و براساس آن نشانه-معناشناسی گفتمانی که به بررسی مجموعه بزرگ گفتمانی در بافت‌های انسانی، فرهنگی، اجتماعی، کنشی، تجربه‌ای، جسمانی‌ای، عاطفی، حسی-پدیدار، تنشی، اتیک و غیره می‌پردازد، شکل گرفت (شعیری، ۱۳۹۵: ۲-۱). نشانه-معناشناسی باتوجه به اهمیتی که به مطالعه معنا و تولید آن می‌دهد از جمله علوم حوزه معنی‌شناسی است که شاخه‌ای از علم زبان‌شناسی محسوب می‌شود و در آن به مطالعه و بررسی دلالت‌های واژگانی پرداخته می‌شود؛ با این تفاوت که در نشانه-معناشناسی این دلالت‌ها از سطح واژه، عبارت و

1. A. J. Greimas.
2. F. de Saussure
3. L. Hjelmslev

جمله عبور کنند و پدیده‌های دلالتی را در کلیت گفتمانی آن بررسی کنند. (عباسی، ۱۳۹۵: ۵). اما رویکرد تحلیل روایت بر پایه نشانه-معناشناسی گفتمان گرمس و شاگردان او در مکتب پاریس در مورد روایت‌های کلاسیک در قدم نخست از دیدگاه ولادیمیر پراپ^۱ متأثر است، تا جایی که می‌توان گفت که پراپ بنیانگذار تحلیل روایت است، زیرا او در تحلیل‌های خود به مطالعه کنش کنشگران و رابطه‌ای که آن‌ها در مسیر روایت با یکدیگر برقرار می‌کند، می‌پردازد و بر این پایه کوشش کرده است که نحو روایی را بررسی کند (ر.ک: عباسی، ۱۳۹۶: ۲۶)؛ پراپ کوشش کرد که براساس کنش و ساختار روایت، قوانینی را در روایت قصه‌های پریان کشف کند که این قوانین بر روایت هر قصه‌ای قابل تعمیم باشد؛ به زبان دیگر پراپ تلاش کرد که مفهومی کلیدی را به نام کارکرد^۲ از دل قصه‌ها پیدا کند که همین مفهوم کلیدی هدایت‌کننده قوانین و نظم عمل روایت است. پراپ بعد از تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی کارکردها سعی کرد تا مفهوم شخصیت داستانی را در مرحله دوم اهمیت قرار داشت در این قصه‌ها مورد پژوهش قرار دهد، به همین سبب پراپ کارکردهایی سی و چندگانه برای شخصیت‌ها تعریف کرد که در بیشتر موارد ثابت هستند و از یک توالی و ترتیب معین پیروی می‌کنند و همه آن‌ها تنها یک روایت را تعریف و آماده می‌کنند؛ در ادامه گرمس نیز با اهمیت دادن به مفهوم کارکرد پراپی، الگوی پراپی را خلاصه‌تر و به نوعی مرتب می‌کند (همان: ۲۶-۳۹)؛ گرمس در مطالعات خود در مورد نشانه-معناشناسی و فرایند تولید و دریافت معنا سه سطح خاص را تعیین کرده است؛ سطح نخست در مطالعات گرمس معنا را صورتی متعدد و نامحدود از از نمایه‌های قابل فهم و مشاهده است که عملیات گفتمانی یا استفاده از شگردهای خاصی که خود بسیار متنوع هستند؛ به آن‌ها نظم بخشیده است و آن‌ها را ارائه می‌دهد؛ اما سطح دوم در مطالعات گرمس، سطحی است که در آن ساختارهای گفتمانی تحت کنترل کامل گفته‌پرداز قرار گرفته‌اند، به همین دلیل به نظام نحوی تقلیل می‌یابد که این امر منجر به شکل‌گیری دستور زبان روایی یا کارکردهای کنشی، تقابلی، القایی و ارجایی می‌شود، این سطح همان چیزی است که تحت عنوان روساخت گفتمانی از آن یاد می‌شود؛ اما سطح سوم این مطالعات ژرف‌ساخت گفتمانی را تشکیل می‌دهد، سطحی انتزاعی که آن را ساختار اولیه معنا نیز نامیده‌اند. (شعیری، ۱۳۹۰: ۵۱-۳۳) به این ترتیب در سطح دوم مطالعات گرمس گفتمان ادبی دارای رویکرد خاصی است که کلیت متن را دربرمی‌گیرد که این کلیت معنادار همه عناصر روایت را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آن‌ها را در مسیری خاص هدایت می‌کند. بنابراین می‌توان از گفتمان غالب در روایت با عنوان «نظام گفتمانی» یاد کرد. نظام گفتمان‌های ادبی در کل حول محور دو اصل کنش

1. V. Propp
2. function

(عمل‌گرایی برنامه‌مدار) و شوش (دگرگونی درونی و عاطفی) شکل می‌گیرد که به نوعی ساختار همه‌نظام‌های گفتمان‌ها با آن‌ها مرتبط است (شعیری، ۱۳۸۶: ۱۰۶-۱۱۹) و می‌توان آن‌ها را براساس کارکرد و چگونگی حضور سوژه در روایت، در چهار گونه کلی «گفتمان کنشی، شوشی، تنشی و بوشی» (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۴) دسته‌بندی کرد که نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک بر پایه‌نظام گفتمان کنشی شکل گرفته است که در آن با سوژه‌ای روبه‌روییم که فرایندی برنامه‌مدار یا گاهی بی‌برنامه را آغاز می‌کند تا ارزش بیرونی قابل تصاحب و یا ارزش درونی اما با قابلیت تصاحب در جهان بیرون را به‌دست آورد. (ر.ک: گرمس، ۱۳۹۸: ۱۷) در نظام گفتمانی کنشی، در دنیای بیرون چیزی برای به‌دست آوردن سوژه وجود دارد که سوژه یا آن را نداشته و اکنون داشتن آن برایش امری ایجابی شده است و یا به دنبال بازتصاحب چیزی است که بنا به دلایلی از تصاحب او خارج شده است. نظام گفتمان کنشی ارزشی دارای رویکردهای چندگانه‌ای است که دو خرده‌نظام کنشی القایی و نظام کنشی تجویزی از مهم‌ترین زیرشاخه‌های آن محسوب می‌شود. در نظام گفتمان کنشی القایی، شاهد حضور دو سوژه همسان از نظر ارزشی قدرت هستیم که در آن، یک سوژه با استفاده از مؤلفه‌های القاکننده‌ای همچون دروغ، التماس و چاپلوسی و... سوژه دیگر را برای کنشی در راستای هدفی مشخص فعال می‌کند (معین، ۱۳۹۴: ۱۰۸) و سوژه القاشونده بدون هیچ اجباری، مجاب می‌شود ابژه مورد نظر سوژه القاگر را برایش به‌دست بیاورد. اما در نظام گفتمانی تجویزی، رابطه افقی دو سوژه وجود ندارد و ما با دو سوژه‌ای مواجهیم که در رابطه‌ای عمود و جایگاه‌هایی همچون سوژه کنش‌گزار و سوژه کنشگر قرار می‌گیرند که در این رابطه، سوژه کنش‌گزار در جایگاه برتری از سوژه کنشگر قرار دارد (شعیری، ۱۳۹۵: ۲۴) و می‌تواند با دستوری الزام‌آور، دیگری را مجبور به انجام کنشی کند که در نتیجه آن، ابژه مورد نظر کنش‌گزار دست‌یافتنی می‌شود. باتوجه به موارد یاد شده روایت‌ها در دیدگاه نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک دارای یک دستور نحوی روایی خاص است که در قالب یک الگو چهاربخشی متشکل از: عملیات القایی یا تجویزی، فرایند کنشی، گسست یا پیوست با ابژه ارزشی و ارزیابی نهایی قابل تبیین است (همان)

الگوی (۱). نظام روایی کنشی

عملیات القایی یا تجویزی ← فرایند کنشی ← گسست یا پیوست با ابژه ارزشی ← ارزیابی نهایی

۳. بحث اصلی

۱-۳. ارزیابی نتیجه فرایند کنشی سوژه‌ها بر اساس تولید یا عدم تولید «داشتن» در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی

شخصیت‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی زمانی از نظر نشانه-معناشناسی گفتمانی در روایت‌های کلاسیک دارای اهمیت هستند که بر اساس یک نقصان ایجابی (باید چیزی را داشته باشم که هرگز پیش از این، آن را نداشته‌ام)، نقصان سلبی (باید چیزی را دوباره داشته باشم که در گذشته از آن من بوده است) و خطر نقصان سلبی (باید چیزی را که دارم، حفظ کنم تا از دستم خارج نشود) «داشتن» یک ابژه برای آن‌ها چنان مهم می‌شود که فرایندی کنشی را برای تصاحب، بازتصاحب یا حفظ آن ابژه آغاز می‌کنند. در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی ۶۶۱ شخصیت دارای تعریف سوژه هستند که در پنج دسته کلی سوژه‌های عادی یا سوژه‌های رعیت-سوژه‌ها، سوژه‌های خاص یا سوژه‌های حاکم-سوژه، سوژه‌های متوسط، سوژه‌های اسطوره‌ای و سوژه‌های افسانه‌ای قرار می‌گیرند که این سوژه‌های پنجگانه باتوجه به نقش و اهمیت آن‌ها در در شکل‌گیر و پایان روایت، سوژه‌های کانونی یا فرعی محسوب می‌شوند؛ به این معنا که اگر روایت با نابسامانی پیش آمده و گسست ضرباهنگ برای سوژه‌ای آغاز شود و تمام رویدادها و حتی نابسامانی‌ها برای سایر سوژه‌ها به نوعی با او مرتبط است و او یا در تمام روایت قاب حضور دارد و یا رد پای او از حضور وی در آن دیده می‌شود و روایت قصه فقط زمانی به پایان می‌رسد که نوسان در ضرباهنگ زندگی آن سوژه به نابسامانی تبدیل شده باشد؛ سوژه کانونی محسوب می‌شود و در غیر این صورت سوژه، سوژه‌ای فرعی است که از نظر تعدادی می‌توانند بیش از یک سوژه در هر روایت باشند.

۲-۳. نتایج سه‌گانه فرایند کنشی سوژه‌ها باتوجه به کوشش برای تولید یا احیای

معنای داشتن

باتوجه به مطالب یاد شده، سوژه‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی با هر طبقه و جایگاهی کوشش می‌کنند به نوعی معنای داشتن را تولید یا زنده کنند و باتوجه به این امر که همه این سوژه‌ها در فرایند کنشی خود برای تولید یا زنده کردن معنای داشتن موفق نمی‌شوند، ارزیابی نهایی فرایند کنشی این سوژه‌ها نسبت به تولید و احیای معنای داشتن متفاوت است؛ در بررسی‌هایی انجام شده بر روی نتایج فرایند کنشی سوژه‌های گوناگون در این پژوهش انجام شده است، نتیجه فرایند کنشی سوژه‌ها دارای سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن است.

۳-۲-۱. تولید معنای داشتن

تولید معنای داشتن در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی زمانی اتفاق می‌افتد که یک سوژه که دارای یک نقصان ایجابی است، به ابژه خود دست می‌یابد؛ به این معنا که سوژه بر اساس یک رخداد که زندگی عادی و روزمره او را دچار خلل می‌کند، داشتن چیزی را آرزو می‌کند که پیش از این هرگز آن را نداشته‌است؛ به این ترتیب سوژه فرایندی کنشی را آغاز خواهد کرد تا بتواند با تصاحب ابژه، معنای داشتن را برای خود تولید کند. به این ترتیب تولید معنای داشتن زمانی در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی مطرح می‌شود که نقصان سوژه، نقصانی ایجابی باشد و ابژه نیز ابژه‌ای باشد که سوژه پیش از این داشتن آن را تجربه نکرده است. برای مثال در قصه «لِتِ خروس» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۵: ۲۹۹-۳۰۳) سوژه نصفه خروسی است که می‌خواهد از حاکم فلان شهر باج بگیرد؛ به این ترتیب تولید معنای داشتن (گرفتن باج) افق معنایی می‌شود که سوژه برای تصاحب آن فرایندی کنشی را آغاز می‌کند و در نهایت بر اساس یک سلسله کنش‌های هوشمندانه موفق می‌شود این ابژه را تصاحب کند و اینگونه در نهایت معنای «داشتن» را تولید می‌کند.

۳-۲-۲. تعمیر و تثبیت معنای داشتن

تعمیر و تثبیت معنای داشتن در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی به رویدادی گفته‌شود که بر اساس آن یک سوژه که ابژه او از تصاحبش خارج شده‌است یا بنابر دلایلی خطر ازدست‌دادن آن برای او وجود دارد، فرایندی کنشی را آغاز می‌کند تا ابژه ازدست‌رفته را بازتصاحب کند و یا ابژه‌ای که دارد را حفظ کند. به این ترتیب سوژه‌ها، اینگونه موفق می‌شوند معنای داشتن را که در ابتدا دچار خدشه و آسیب شده‌است، تعمیر و تثبیت کنند؛ برای مثال در قصه‌های «جن کوچلو» (همان: ۱۰۵-۱۰۷) «جن کوچلو»؛ «جوران» (همان: ۱۰۷-۱۰۹)؛ «جوران» یک نوجوان است که گرفتار دیو می‌شود و آزادی او از بین می‌رود؛ اما در ادامه جوران بر اساس یک فرایند کنشی موفق می‌شود خود را آزاد کند و اینگونه معنای داشتن را که برای او دچار خلل و خدشه شده بود را تعمیر و تثبیت کند.

۳-۲-۳. تخریب و مرگ معنای داشتن

تخریب و مرگ معنای داشتن در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی به رویدادی گفته‌شود که طی آن یک سوژه که می‌خواهد یک ابژه را تصاحب، بازتصاحب یا حفظ کند در فرایند کنشی خود با شکست روبه‌رو می‌شود و یا حتی در راه این فرایند کنشی جان خود را از دست می‌دهد و اینگونه معنای داشتنی که سوژه به دنبال تولید یا تثبیت و تعمیر آن است،

برای همیشه از بین می‌رود و تخریب می‌شود؛ به‌این ترتیب، مهم نیست که سوژه چه نوع نقصانی را نسبت به ابژه احساس کرده است چرا که با شکست یا مرگ سوژه در فرایند کنشی، معنای داشتن برای همیشه برای او تخریب و نابود می‌شود؛ برای مثال در قصه «گبوری» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۳۴۱-۳۴۵) مرد بازرگان وقتی متوجه می‌شود «گبوری»- همان غلام سیاهی که برای انجام کارهای خانه خریده است- تصمیم دارد که زن و زندگی او را صاحب شود، تصمیم می‌گیرد شبانه فرار کند و همه چیز خود را حفظ کند، اما در نهایت به سبب حيله گبوری شکست می‌خورد و به جای گبوری در آب انداخته می‌شود و می‌میرد و به‌این ترتیب معنای داشتن برای او دچار مرگ و تخریب می‌شود.

۳-۳. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌ها با توجه به طبقه اجتماعی یا جایگاه کانونی یا فرعی آن‌ها در قصه‌ها

همانگونه که بیان شد سوژه‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی دارای پنج دسته از نظر طبقه اجتماعی هستند و از نظر جایگاه و نقش آن‌ها در شکل‌گیری یا ادامه روایت، دارای دو رویکرد کانونی یا فرعی هستند و نتیجه فرایند کنشی آن‌ها نسبت به موفقیت یا عدم موفقیت در تولید یا احیای معنای داشتن در قالب سه رویکرد تولید معنای داشتن، تخریب و مرگ معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن قابل بررسی و ارزیابی است؛ در ادامه این پژوهش نتیجه فرایند کنشی سوژه‌های پنجگانه در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی؛ با توجه به جایگاه فرعی و کانونی آن‌ها؛ واکاوی و بررسی می‌شود تا مشخص شود که تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و مرگ و تخریب معنای داشتن در میان این سوژه‌ها چگونه نمود یافته‌است.

۳-۴. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌های عادی (رعیت - سوژه‌ها) کانونی و فرعی در قصه‌ها

در ۲۱۰ قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی بررسی شده در این پژوهش، در مجموع ۲۸۰ رعیت- سوژه، شامل کشاورزان، صنعت‌گران، مردمان فقیر، دامداران، چوپانان و... وجود دارد که از نظر ارزش اجتماعی در پایین‌ترین جایگاه قرار دارند. از میان این سوژه‌ها؛ با توجه به جایگاه و نقش آن‌ها در شکل‌گیری و ادامه روایت، ۱۲۷ سوژه دارای جایگاه کانونی و ۱۵۳ سوژه نیز دارای جایگاه فرعی است که هر کدام از این سوژه‌های عادی و کانونی در فرایند کنشی خود کوشش کرده‌اند که با تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه خود معنای داشتن را تولید کنند و یا به نوعی این معنا را تثبیت و تعمیر کنند؛ اما در این میان، بسیاری از رعیت- سوژه‌ها

در فرایند کنشی خود موفق نمی‌شوند که ابژه خود را تصاحب، بازتصاحب یا حفظ کنند و به این ترتیب معنای داشتن با شکست یا مرگ آن‌ها در جریان فرایند کنشی، دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ بنابراین معنای داشتن در میان رعیت-سوژه‌ها یا همان سوژه‌های عادی کانونی و فرعی در قالب سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و مرگ و تخریب معنای داشتن نمود یافته است که در این بین تولید و تثبیت و تعمیر معنای داشتن بیشترین فراوانی را در میان رعیت-سوژه‌های کانونی داشته‌است و در مقابل تخریب و مرگ معنای داشتن بیشتر در میان فرایند کنشی رعیت-سوژه‌های فرعی رخ داده‌است و این در حالی است که تخریب و مرگ معنای داشتن در هیچ مورد در میان رعیت-سوژه‌های کانونی دیده نشده‌است؛ برای مثال در قصه «بمونی و اسکندر» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۷۱-۷۷)، رعیت-سوژه‌ای به نام «بمونی» و قصه «کچل و قاضی» (همان: ۳۱۱-۳۱۹) رعیت-سوژه‌ای به نام «کچل» که هر دو سوژه‌های کانونی هستند، با تصاحب ابژه‌هایی که پیش از این هرگز آن‌ها را نداشته‌اند (اسکندر و انتقام از قاضی)، معنای داشتن را تولید کرده‌اند و همچنین رعیت-سوژه «دهقان» در قصه «مار و دهقان» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۱۶۷-۱۶۹) که سوژه‌ای کانونی است با کشتن ماری که او را اسیر کرده است و بازگرداندن آزادی خود، معنای داشتن (داشتن آزادی) را که با اسیر شدن به دست مار برای او دچار خدشه و آسیب شده‌است؛ تعمیر و تثبیت کند؛ همچنین در همان قصه «بمونی و اسکندر» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۷۱-۸۱) دختر ماهیگیر همسایه که می‌خواهد خودش را جای بمونی جا بزند، رعیت-سوژه‌ای فرعی محسوب می‌شود که با شکست و کشته شدنش در مسیر فرایند کنشی، معنای داشتن برای او دچار تخریب و مرگ می‌شود.

۳-۵. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌های خاص (حاکم-سوژه‌ها) کانونی و فرعی در قصه‌ها

در میان سوژه‌های قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی ۲۲۲ سوژه از طبقه حاکم-سوژه‌ها یا همان سوژه‌های خاص وجود دارد که شامل سوژه‌هایی چون: شاه، حاکم، وزیر، فرزند شاه، همسر شاه، همسر وزیر و... می‌شوند که در میان آن‌ها ۴۵ حاکم-سوژه، دارای جایگاه کانونی است و در مقابل ۱۷۷ حاکم-سوژه نیز دارای جایگاه فرعی هستند که این سوژه‌های کانونی و فرعی در جریان فرایند کنشی خود کوشش کرده‌اند که معنای داشتن را برای خود تولید یا تعمیر و تثبیت کنند که در میان این سوژه‌ها نیز حاکم-سوژه‌هایی وجود دارد که در جریان این فرایند کنشی دچار شکست و مرگ شده‌اند و به این ترتیب معنای داشتن نیز برای آن‌ها دچار تخریب و مرگ شده‌است؛ بنابراین معنای داشتن در میان حاکم-سوژه‌ها نیز دارای

سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن است که در این میان تولید معنای داشتن بیشترین فراوانی را در میان حاکم- سوژه‌های کانونی داشته‌است و در مقابل تخریب و مرگ معنای داشتن برای هیچکدام از این سوژه‌ها اتفاق نیفتاده است. اما در مقابل تخریب و مرگ معنای داشتن بیشترین میزان فراوانی را در میان حاکم- سوژه‌های فرعی داشته‌است و تعمیر و تثبیت معنای داشتن در میان حاکم- سوژه‌های فرعی در کمترین میزان فراوانی نمود یافته‌است و در کل در میان سوژه‌های حاکم- سوژه کانونی و فرعی بررسی شده در این پژوهش تخریب و تعمیر معنای داشتن و تثبیت معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را کسب کرده‌اند. برای مثال در قصه «آکچلک» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۱۰۳) پسر پادشاه همسایه که حاکم- سوژه‌ای فرعی است و سال‌های عاشق دختری است که در قصه زن آکچلک می‌شود، پس از ناکامی در تصاحب معشوق، معنای داشتن برای او دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ همچنین در قصه «شاهزاده ابراهیم و فتنه خون ریز» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۳۹-۴۷) شاهزاده ابراهیم که حاکم- سوژه‌ای کانونی است پس از تصاحب معشوق یا همان ابژه خود (دختر فتنه خون ریز) معنای داشتن را در روایت زندگی خود تولید می‌کند؛ همچنین در همین قصه (همان) پدر شاهزاده ابراهیم که حاکم- سوژه‌ای فرعی است پس از جستجوی فراوان، با یافتن دوباره شاهزاده ابراهیم و به اصطلاح بازتصاحب ابژه خود، معنای داشتن را که در زندگی او دچار خدشه شده بود را تعمیر و تثبیت می‌کند.

۳-۶. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌های متوسط کانونی و فرعی در قصه‌ها

از میان ۶۶۱ سوژه بررسی شده در این پژوهش ۴۳ سوژه در جایگاه سوژه‌های متوسط قرار گرفته‌اند که شامل سوژه‌هایی چون: کدخدایان، قاضیان، ملاکان، اربابان و... می‌شوند که نسبت به رعیت- سوژه‌ها دارای جایگاه بالاتری از نظر اجتماعی و فرهنگی هستند و در عین حال نسبت به حاکم- سوژه‌ها، دارای جایگاه پایین‌تر هستند. اما از میان این سوژه‌های متوسط ۱۴ سوژه کانونی و ۲۹ سوژه فرعی هستند که باتوجه به شکست یا موفقیت آن‌ها در فرایند کنشی برای تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه، معنای داشتن در میان آن‌ها نیز به نسبت تعداد آن‌ها یا کانونی یا فرعی بودن آن‌ها، در سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تخریب معنای داشتن و مرگ معنای داشتن اتفاق افتاده است. در میان سوژه‌های متوسط کانونی تولید معنای داشتن بیشترین میزان فراوانی را داشته‌است و تخریب و مرگ معنای داشتن در میان این سوژه‌ها نیز رخ نداده‌است؛ همچنین در میان سوژه‌های متوسط فرعی تخریب و مرگ معنای داشتن بیشترین فراوانی را داشته‌است و این در حالی است که تولید معنای داشتن در میان این سوژه‌ها کمترین

میزان فراوانی را نسبت به دو رویکرد دیگر داشته‌است. برای مثال در قصه «دهاتی و تاجرها» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۵۸-۲۶۵) سه تاجر که سوژه‌های متوسط فرعی هستند؛ قصد دارند مردی دهاتی را فریب دهند و گاو او را رایگان از چنگش در بیاورند ولی در این جریان نه تنها موفق نمی‌شوند بلکه دارایی خود را نیز از دست می‌دهند؛ به این ترتیب معنای داشتن در زندگی این گروه- سوژه (سوژه‌هایی که همگی دارای یک ابژه، یک کنش مشترک و یک نتیجه مشترک در فرایند کنشی خود هستند؛ به نوعی که گویی یک سوژه هستند که در قالب دو یا چند نفر نمود یافته‌اند) دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ همچنین در قصه «گرگ و کدخدا» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۱۶۱-۱۶۷) کدخدایی که سوژه‌ای متوسط فرعی است، وجود دارد که می‌خواهد گوسفندان ده را در مقابل گرگ‌ها حفظ کند اما در تقابل با فرایند کنشی گرگ‌ها که در قالب فریب مادر کدخدا نمود می‌یابد، شکست می‌خورد به این ترتیب نمی‌تواند ابژه خود را حفظ کند و معنای داشتن برای او دچار مرگ و تخریب می‌شود؛ همچنین در قصه «فرزندان بازرگان» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۱۲۴-۱۲۸) بازرگانی که سوژه متوسط کانونی است، قصد دارد که فرزند عیاش خود را به راه راست بیاورد؛ به این ترتیب برای تصاحب این ابژه (به راه راست آمدن فرزند) فرایندی کنشی را آغاز می‌کند که در نتیجه موفق می‌شود فرزند خود را اصلاح کند و اینگونه معنای داشتن را برای خود تولید می‌کند.

۳-۷. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌های اسطوره‌ای کانونی و فرعی در قصه‌ها

سوژه‌های اسطوره‌ای از جمله سوژه‌هایی هستند که در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی حضور دارند که شامل دو گونه «دیو» و «پری» می‌شوند که دارای یک ریشه کهن اسطوره‌ای هستند؛ دیو از جمله واژگان کهنی است که نزد آریایی‌های هند و اروپایی به معنای خدا بوده است؛ این واژه در ایران به سبب اصلاحات دین زردتشت، معنای منفی به خود می‌گیرد به این ترتیب دیو در این اعتقاد به هر نیروی شری که در جهان هستی وجود دارد اطلاق می‌شود (زمردی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۳-۹۹) که در بسیاری از موارد با مفهوم ابلیس، شیطان و اهریمن هم‌پوشانی معنایی پیدا می‌کند؛ اما پریان از جمله دیگر سوژه‌های اسطوره‌ای در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی هستند که بر اساس آنچه که در اوستا و متون پهلوی آمده است، اهورامزدا از روشنایی مادی موجوداتی آفرید که تا یاور مزدیسنان (= مزدا پرستان) باشند و اهریمن نیز در مقابل مزدیسنان را از راه راست گمراه کنند و پری از جمله این آفریدگان اهریمن بود (وند. فر. ۱، بند ۱۰) به این ترتیب پری و دیو دو مؤلفه اهریمی در اساطیر و اعتقادات کهن هستند که در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی نیز به عنوان سوژه نمود یافته‌اند؛ با این تفاوت که در اینگونه قصه‌ها پریان به سبب داشتن زیبایی ظاهری با گذر زمان بار معنایی

مثبتی را کسب می‌کنند و دیوها همچنان با همان بار معنایی منفی باقی مانده‌اند؛ اما نکته بااهمیت در مورد اینگونه از سوژه‌ها در قصه‌ها از دیدگاه سازوکار تولید معنا این است که این سوژه‌ها از نظر ماهیتی، دارای تفاوتی اساسی با سه دسته سوژه‌عادی، متوسط و خاص است؛ چرا که در دایره معنایی سوژه‌های اسطوره‌ای، تعریف تحول افزایشی یا کاهش‌ی جایگاه معنایی برای آن‌ها چندان قابل استناد نیست و این طبقه به سبب تفاوت بنیادی گونه‌ای با سوژه‌های سایر دایره‌های معنایی طبقاتی، قابلیت تحول و حرکت در میان آن‌ها را ندارد به‌این‌ترتیب به‌عنوان یک گونه مجزا در این قصه‌ها بررسی می‌شود؛ به هر روی در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی ۷۱ سوژه اسطوره‌ای وجود دارد که در میان آن‌ها تنها ۲ سوژه دارای جایگاه کانونی است و این دو سوژه نیز تنها موفق شده‌اند معنای داشتن را تعمیر و تثبیت کنند؛ اما در میان سایر سوژه‌های اسطوره‌ای فرعی، باتوجه به موفقیت یا عدم موفقیت در تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه خود، می‌توان سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن را مشاهده که در این بین تخریب و مرگ معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را در این قصه‌ها داشته‌است. برای مثال در قصه «دندان آهنی» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۸۷-۲۹۳) دیو دختری به نام «دندان آهنی» که سوژه‌ای اسطوره‌ای فرعی است، وجود دارد که گرفتار کردن و خوردن شاهزاده برایش به عنوان یک ابژه تعریف می‌شود اما به سبب شکست در فرایند کنشی و مردن در جریان روایت، معنای داشتن برای او دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ همچنین در قصه «بی‌بی‌نگار و می‌سس قبار» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۴۳-۲۵۰) می‌سس قبار که یک دیو است و سوژه‌ای اسطوره‌ای کانونی محسوب می‌شود، ناگهان آزادی خود را از دست می‌دهد و در آخر قصه باتوجه به فرایند کنشی، این معنا دوباره برای او تعمیر و تثبیت می‌شود و اینگونه سوژه موفق می‌شود معنای داشتن را که دچار خدشه شده‌است، تعمیر و تثبیت کند؛ همچنین در قصه «درخت سیب و دیو» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۲۷۷-۲۸۷) سه دیوی که سه سیب پادشاه را می‌دزدند به دست پسر پادشاه کشته می‌شوند و با شکست و مرگ این سوژه‌های اسطوره‌ای فرعی در جریان فرایند کنشی، معنای داشتن برای آن‌ها دچار تخریب و مرگ می‌شود.

۳-۸. ارزیابی نهایی فرایند کنشی سوژه‌های افسانه‌ای کانونی و فرعی در قصه‌ها

سوژه‌های افسانه‌ای دسته آخر از سوژه‌های مطرح در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی هستند که ۴۵ سوژه را در این قصه‌ها در تعریف آن قرار می‌گیرند و طیف متفاوتی از شخصیت‌ها که به نوعی عجیب و غیر طبیعی هستند را شامل می‌شود؛ بر همین اساس موجوداتی چون: غول‌ها، حیوانات سخن‌گو، جادوگران و جمادات جان‌دار و در کل، همه

موجودات عجیب و شگفت‌انگیز در قصه‌ها در ذیل این دسته از سوژه‌ها قرار می‌گیرند. اما نکته با اهمیت در مورد سوژه‌های افسانه‌ای این است که اینگونه از سوژه‌ها نیز همانند سوژه‌های اسطوره‌ای دارای تفاوت اساسی با سوژه‌های عادی، متوسط، خاص و حتی سوژه‌های اسطوره‌ای دارند؛ چرا که در مورد اینگونه سوژه‌ها نیز تعریف تحول افزایشی یا کاهش‌ی جایگاه معنایی چندان قابل استناد نیست و این سوژه‌ها نیز مانند طبقه معنایی اسطوره‌ای، به سبب تفاوت بنیادی گونه‌ای با سوژه‌های سایر دایره‌های معنایی طبقاتی، قابلیت تحول و حرکت در میان آن‌ها را ندارد؛ اما سوژه‌های افسانه‌ای نیز مانند سایر گونه‌های سوژه‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی از نظر جایگاه و نقش در شکل‌گیری و ادامه روایت دارای جایگاه کانونی یا فرعی هستند که ۱۳ سوژه از میان آن‌ها سوژه‌های کانونی هستند و ۳۲ سوژه نیز سوژه فرعی محسوب می‌شوند؛ این سوژه‌های کانونی و فرعی با توجه به موفقیت یا عدم موفقیت در فرایند کنشی خود برای تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه، سه رویکرد تولید معنای داشتن، تعمیر و تثبیت معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن را تجربه کرده‌اند؛ بر همین پایه در میان سوژه‌های افسانه‌ای کانونی تولید معنای داشتن بیشترین میزان فراوانی را داشته‌است و این در حالی است که در میان این سوژه‌ها نیز تخریب و مرگ معنای داشتن هرگز اتفاق نیفتاده است و در مقابل، در میان سوژه‌های افسانه‌ای فرعی تخریب و مرگ معنای داشتن بیشترین میزان نمود را داشته‌است و تعمیر و تثبیت معنای داشتن با اندکی اختلاف با تولید معنای داشتن، کمترین میزان فراوانی را در میان اینگونه سوژه‌ها دارا است. برای مثال در قصه «خنده ماهی» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۵۵-۲۶۱) جمجه‌ای سخنگو وجود دارد که می‌خواهد عنوان «قاتل چهل و یک تن بودن» را کسب کند و در نهایت پس از دگرگونی موقتی به یک جوان و انجام یک فرایند کنشی موفق می‌شود چهل و یک تن را بکشد و این عنوان را کسب کند و دوباره در قالب یک جمجمه به زندگیش ادامه دهد. به این ترتیب جمجمه که سوژه‌ای افسانه‌ای کانونی است معنای داشتن را در روایت خود تولید کرده است. همچنین در قصه «متل روباه» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۶: ۱۰۵-۱۲۱) گرگی که یک سوژه افسانه‌ای فرعی است، می‌خواهد از روباهی که او را فریب داده است انتقام بگیرد، اما در میانه این فرایند کنشی کشته می‌شود و اینگونه معنای داشتن برای او دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ همچنین در قصه «مار و دهقان» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۴: ۲۵۱-۲۵۵) ماری که یک سوژه افسانه‌ای فرعی است با اجرای یک نقشه قصد دارد که دهقانی را استثمار کند اما در نهایت کشته می‌شود و معنای داشتن نیز برای او دچار تخریب و مرگ می‌شود؛ همچنین در قصه «قلاقه و مرد باقالی‌کار» (انجوی شیرازی، ۱۳۹۵: ۳۴۹-۳۵۳) کلاغی که یک سوژه افسانه‌ای فرعی محسوب می‌شود و همیشه محصول کشاورزی را می‌دزد، در نهایت گرفتار کشاورز می‌شود و اینگونه معنای داشتن

(داشتن آزادی) برای او دچار نقصان می‌شود. اما در ادامه این قصه کلاغ با انجام یک فرایند کنشی، خود را رها می‌کند و اینگونه معنای داشتن را برای خود تعمیر و تثبیت می‌کند.

جدول ۱. فراوانی و درصد فراوانی کلی نتایج فرایند کنشی سوژه‌ها در مواجهه با مسئله معنای داشتن در قصه‌ها

درصد فراوانی	فراوانی	نتیجه فرایند کنشی سوژه‌ها
۴۳.۲۷	۲۸۶	تولید معنای داشتن
۱۸.۴۶	۱۲۲	تثبیت و تعمیر معنای داشتن
۳۸.۲۸	۲۵۳	تخریب و مرگ معنای داشتن

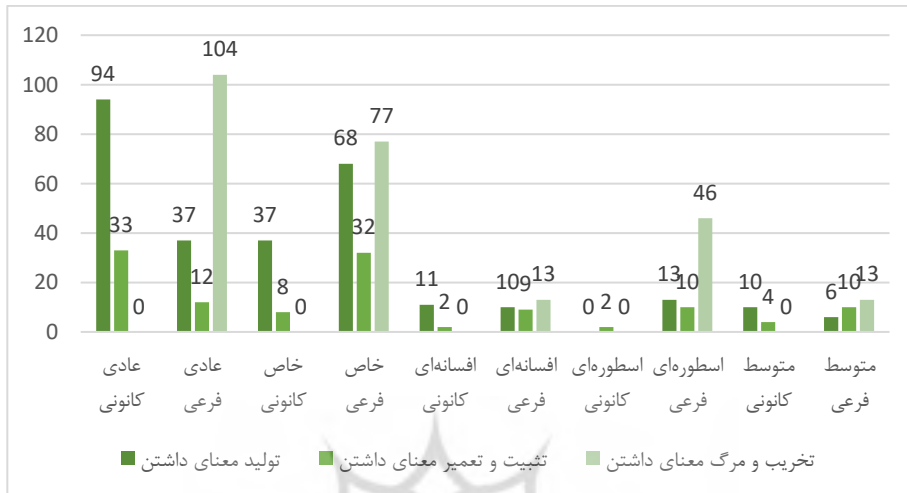
جدول ۲. فراوانی طبقاتی معنایی سوژه‌ها و کانونی یا فرعی بودن آن‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی

سوزدهای فرعی	سوزدهای کانونی	فراوانی	گونه‌های سوزده در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی
۱۵۳	۱۲۷	۲۸۰	سوزدهای عادی (رعیت- سوزده)
۱۷۷	۴۵	۲۲۲	سوزدهای خاص (حاکم- سوزده)
۳۲	۱۳	۴۵	سوزدهای افسانه‌ای
۶۹	۲	۷۱	سوزدهای اسطوره‌ای
۲۹	۱۴	۴۳	سوزدهای متوسط

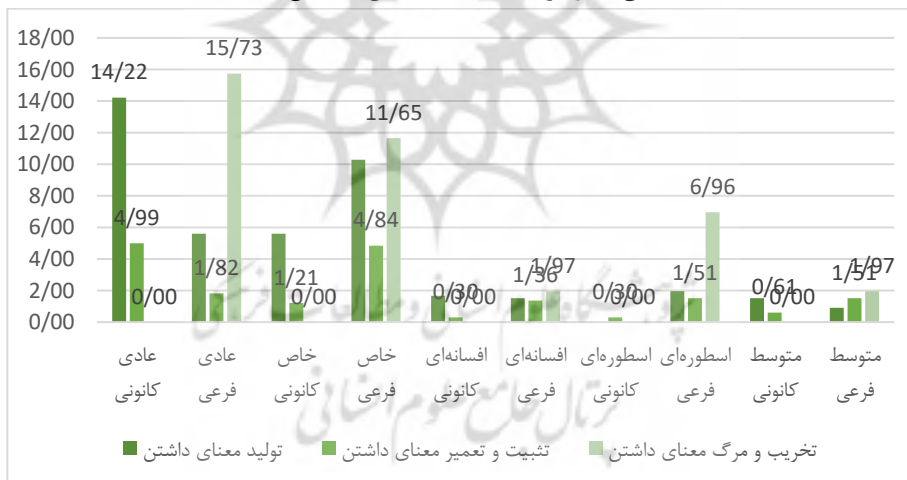
جدول ۳. نتایج ارزیابی فرایند کنشی سوژه‌ها و فراوانی آن‌ها در قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی

سوزدهای قصه‌ها	تولید معنای داشتن	تثبیت و تعمیر معنای داشتن	تخریب و مرگ معنای داشتن			
عادی کانونی	۹۴	۳۳	۴.۹۹	-	۰.۰۰	
عادی فرعی	۳۷	۱۲	۱.۸۲	۱۰.۴	۱۵.۷۳	
خاص کانونی	۳۷	۸	۱.۲۱	-	۰.۰۰	
خاص فرعی	۶۸	۳۲	۴.۸۴	۷۷	۱۱.۶۵	
افسانه‌ای کانونی	۱۱	۲	۰.۳۰	-	۰.۰۰	
افسانه‌ای فرعی	۱۰	۹	۱.۳۶	۱۳	۱.۹۷	
اسطوره‌ای کانونی	-	۲	۰.۳۰	-	۰.۰۰	
اسطوره‌ای فرعی	۱۳	۱۰	۱.۵۱	۴۶	۶.۹۶	
متوسط کانونی	۱۰	۴	۰.۶۱	-	۰.۰۰	
متوسط فرعی	۶	۱۰	۱.۵۱	۱۳	۱.۹۷	

نمودار ۱. فراوانی نتایج فرایند کنشی سوژه‌ها بر اساس طبقه معنایی و کانونی یا فرعی بودن آن‌ها در مواجهه با مسئله معنای «داشتن»

نمودار ۲. درصد فراوانی نتایج فرایند کنشی سوژه‌ها بر اساس طبقه معنایی و کانونی یا فرعی بودن آن‌ها در مواجهه با مسئله معنای «داشتن»

۳. نتیجه‌گیری

معنای داشتن اصلی‌ترین مؤلفه در شکل‌گیری نظام گفتمانی در روایت‌های قصه‌های عامیانه کوتاه ایرانی انجوی شیرازی و یا هر روایت کلاسیک دیگر است و شخصیت‌ها در این قصه‌ها زمانی تبدیل به سوژه می‌شوند که معنای داشتن، دوباره داشتن یا حفظ یک

ابژه برای آن‌ها چنان بااهمیت می‌شود که فرایندی کنشی را در پیش می‌گیرند که البته باتوجه به موفقیت یا عدم موفقیت آن‌ها در تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه، نتیجه فرایند کنشی آن‌ها متفاوت خواهد بود؛ یافته‌های این پژوهش باتوجه به جدول‌های شماره ۱، ۲ بیان‌کننده این امر است که ۶۶۱ سوژه در ۲۰۱ قصه بررسی شده در این پژوهش وجود دارد که باتوجه به جایگاه اجتماعی آن‌ها (سوژه‌های انسانی) و گونه‌های آن‌ها (سوژه‌های انسان‌نما) و نیز نقش و جایگاه آن‌ها در شکل‌گیری و ادامه روایت در پنج دسته سوژه‌های عادی یا رعیت- سوژه، سوژه‌های خاص یا حاکم- سوژه، سوژه متوسط، سوژه‌های افسانه‌ای و سوژه‌های اسطوره‌ای جای می‌گیرند که که از میان آن‌ها به تعداد قصه‌ها، ۲۱۰ سوژه در این قصه‌ها جایگاه کانونی دارد و ۴۵۱ سوژه نیز دارای جایگاه فرعی هستند که جدا از جایگاه کانونی یا فرعی بودن آن‌ها، سوژه‌های عادی یا همان رعیت- سوژه‌ها و سوژه‌های متوسط به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را دارا هستند و باتوجه به جایگاه کانونی یا فرعی بودن، در میان سوژه‌های کانونی، رعیت- سوژه‌ها و سوژه‌های اسطوره‌ای به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را دارند و در میان سوژه‌های فرعی، حاکم- سوژه‌ها و سوژه‌های متوسط به ترتیب بیشترین و کمترین میزان بسامد را داشته‌اند؛ این سوژه‌ها هر کدام فرایندی کنشی برای تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه خود در پیش می‌گیرند که نتیجه فرایند کنشی آن‌ها بر اساس موفقیت یا عدم موفقیت آن‌ها در سه رویکرد: تولید معنای داشتن (به دست آوردن ابژه‌ای که هرگز پیش از این آن را نداشته‌اند)، تعمیر و تثبیت معنای داشتن (بازتصاحب ابژه یا حفظ ابژه‌ای که سوژه قبلاً آن را داشته‌است یا هنوز در اختیار او است) و یا تخریب و مرگ معنای داشتن (عدم موفقیت در تصاحب، بازتصاحب یا حفظ ابژه که ممکن است همراه با زنده ماندن یا مرگ سوژه در فرایند کنشی باشد) نمود پیدا کرده است که در این بین تولید معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن- جدا از گونه‌های سوژه‌ها و جایگاه کانونی یا فرعی بودن آن‌ها- به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی را در این قصه‌ها داشته‌است اما یافته‌های این پژوهش باتوجه به جدول شماره ۳ و نمودارهای ۱ و ۲ بیان‌کننده این امر است در میان سوژه‌های عادی کانونی یا همان رعیت- سوژه‌های کانونی، تولید معنای داشتن بیشترین فراوانی را داشته‌است و این در حالی است که تخریب و مرگ معنای داشتن در میان این سوژه‌ها اتفاق نیفتاده است؛ همچنین در میان سوژه‌های عادی فرعی، تخریب معنای داشتن بیشترین فراوانی را داشته‌است و تعمیر و تثبیت معنای داشتن، کمترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده‌است. اما در میان حاکم- سوژه‌ها یا سوژه‌های خاص باز هم تولید معنای داشتن بیشترین فراوانی را داشته‌است و تخریب و مرگ معنای داشتن در میان این سوژه‌ها نیز اصلاً اتفاق نیفتاده است و در مقابل در میان سوژه‌های خاص فرعی، تخریب و مرگ معنای داشتن و تولید معنای داشتن

به ترتیب کمترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده‌است. همچنین تولید معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن در میان سوژه‌های متوسط کانونی نیز به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را دارا است و این در حالی است که در میان سوژه‌ها متوسط فرعی، تخریب و مرگ معنای داشتن و تولید معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین میزان بسامد را داشته‌است. اما در میان سوژه‌های افسانه‌ای کانونی نیز تولید معنای داشتن و تخریب و مرگ معنای داشتن به ترتیب بیشترین میزان فراوانی را دارند و در مقابل تخریب و مرگ معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را داشته‌اند و در آخر در میان سوژه‌های اسطوره‌ای کانونی با توجه به تعداد دو موردی آن‌ها تنها تعمیر و تثبیت معنای داشتن اتفاق افتاده است و در میان سوژه‌های اسطوره‌ای فرعی، تخریب و مرگ معنای داشتن و تعمیر و تثبیت معنای داشتن به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را داشته‌اند. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تولید معنای داشتن بیشتر در میان سوژه‌های کانونی اتفاق افتاده است و در مقابل تعمیر و تثبیت معنای داشتن در میان سوژه‌های فرعی رخ داده‌است و تخریب و مرگ معنای داشتن صرفاً در میان سوژه‌های فرعی دیده می‌شود.

منابع

- ابراهیمی، سید رضا و مریم سلطان بیاد (۱۳۹۸). «بازتاب داستان‌های خراسان در برساخت هویتی سوژه در روایت‌های ادبیات مهاجر ایران». فرهنگ و ادبیات عامه. س ۷، ش ۳۰، ۲۷-۴۹.
- انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم (۱۳۹۴). گل بومادران. تهران: امیرکبیر.
- انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم (۱۳۹۴). عروسک سنگ صبور. تهران: امیرکبیر.
- انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم (۱۳۹۵). دختر نازنج و ترنج. تهران: امیرکبیر.
- انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم (۱۳۹۶). گل به صنوبر چه کرد. تهران: امیرکبیر.
- معین، مرتضی بابک (۱۳۹۴). معنا به مثابه تجربه زیسته. تهران: سخن.
- معین، مرتضی بابک (۱۳۹۶). ابعاد گمشده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک. «نظام معنایی تطبیق یا رقص در تعامل». تهران: علمی و فرهنگی.
- رحیمی جعفری و حمیدرضا شعیری (۱۳۸۹). «از ابر سوژه تا ناسوژ». نقد زبان و ادبیات خارجی. دوره ۲، ش ۴، ۱-۱۸.
- زمردی، حمیرا و همکاران (۱۳۹۱). «خاستگاه و رد پای دیو و اهریمن در ادب کهن فارسی». شعرپژوهی. س ۴، ش ۱، ۷۳-۹۹.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۸۴). «مطالعه فرایند تنشی گفتمان ادبی». پژوهش‌های زبان‌های خارجی. ش ۲۵، ۱۸۷-۲۰۴.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۰). «نشانه- معنانشناسی گرمسی و پساگرمسی، مکتب پاریس و تحولات آن». نامه نقد. س ۲، شماره ۴، ۳۳-۵۱.

- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۵). *نشانه- معناشناسی ادبیات*. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۶). *تجزیه و تحلیل نشانه- معناشناختی گفتمان*. تهران: انتشارات سمت.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۷). *نشانه‌شناسی دیداری، نظریه و کاربرد*. تهران: سخن.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۷). *مبانی معناشناسی نوین*. تهران: انتشارات سمت.
- شیری، قهرمان و همکاران (۱۳۹۱). «از لاکان تا مولانا». *ادبیات عرفانی*. س ۳، ش ۶، ۸۱-۱۰۰.
- عباسی، علی (۱۳۹۵). *نشانه‌شناسی روایی مکتب پاریس*. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- عباسی، علی (۱۳۹۶). *روایت‌شناسی کاربرد*. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- کریمی، فرزاد (۱۳۹۶). «تحلیلی بر سوژه پسامدرن با مرور تطبیقی بر سیر نظریه‌های فلسفی و ادبی معاصر». *نقد و نظریه ادبی*. دوره ۲، ش ۴، ۵-۱۶.
- کریمی، فرزاد (۱۳۹۷). *تحلیل سوژه در ادبیات داستانی پسامدرنیسم*. تهران: روزنه.
- کریمی، فرزاد و سعید حسام پور (۱۳۹۶). «تقابل زیست-جهان سوژه در چند داستان مدرن و پسامدرن فارسی». *کاوش نامه زبان و ادبیات فارسی*. دوره ۱۸، ش ۳۵، ۱۲۱-۱۴۲.
- گرمس، الیزر ژولین (۱۳۹۸). *نقصان معنا*. ترجمه حمیدرضا شعیری. تهران: نشرخاموش.
- وحیدنژاد، محمد (۱۳۹۴). «تأملی بر سوژه ژاک لکان در بستر دگرذیسی یا تکامل زبان». *پژوهش‌های زبان و ادب فرانسه*. دوره ۲، ش ۴، ۹۳-۱۲۰.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی